KURUKSHETRA UNIVERSITY
KURUKSHETRA

(Established by the State Legislature Act XII of 1956)
("A" Grade, NAAC Accredited)

SCHEME, SYLLABUS AND COURSES OF READING
FOR
M. A. SANSKRIT (PREVIOUS)
SEMESTERS : I & II

(Effective from the Session : 2008-2009)

Modified w.e.f. 2011-2012

Semester – I Examination : December, 2011
Semester – II Examination : May, 2012

Published by:

REGISTRAR
KURUKSHETRA UNIVERSITY
KURUKSHETRA

Can be had from:

Price:

Manager ₹ **(At counter)**
Printing & Publications
Kurukshetra University ₹ **(By Regd. Book-Post)**
KURUKSHETRA – 136 119

कुरुक्षेत्रविश्वविद्यालयः, कुरुक्षेत्रम्

(1956 तम-वर्षगत-राज्यविधायिका-अधिनियम-XII-द्वारा स्थापितः)
("ए" श्रेणी, नाक-प्रत्यायितः)

KURUKSHETRA UNIVERSITY, KURUKSHETRA

(Established by the State Legislature Act XII of 1956)
("A" Grade, NAAC Accredited)

एम॰ ए॰ संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्), प्रथमद्वितीयसत्रात्मकम्

M. A. Sanskrit (Previous), Semesters : I & II

योजना, पाठ्यक्रमः, पाठचर्या च (2008–2009 शैक्षिकसत्रतः प्रवृत्तम्)

(2011–2012 शैक्षिकसत्रतः संशोधितम्)

SCHEME, SYLLABUS AND COURSES OF READING
(Effective from the Session : 2008-2009)
(Modified w.e.f. Academic Session : 2011-2012)

एम॰ए॰ (संस्कृतम्)-कक्ष्यायाः प्रथमवर्षीयपाठ्यक्रमः 2008-2009 शैक्षिकसत्रतः सत्रद्वये (प्रथमसत्रे, द्वितीयसत्रे च) विभक्तः वर्तते। तत्र प्रथमे सत्रे पञ्च (5) अनिवार्यपत्राणि निर्धारितानि सन्ति। एवमेव द्वितीयसत्रे पञ्च (5) अनिवार्यपत्राणि निर्धारितानि सन्ति। प्रत्येकं लिखितपत्रम् अशीत्यङ्कं (80 अङ्काः) विद्यते । एतदतिरिक्तं प्रतिपत्रं विंशतिः (20) अङ्काः (हस्तलिखितगृहकार्यद्वयार्थम् 10 अङ्काः + एकस्यै कक्ष्यापरीक्षायै 5 अङ्काः + कक्ष्या-उपस्थितिभ्यः 5 अङ्काः) आन्तरिकमूल्याङ्कनाय निर्धारिताः। एवञ्च एम॰ए॰ (संस्कृतम्)-कक्ष्यायाः प्रथमवर्षीयपाठ्यक्रमः सत्रद्वयात्मकः (प्रथमं सत्रम्, द्वितीयं सत्रम् च), दशपत्रात्मकः (5+5=10 पत्राणि), एकसहस्राङ्कः (500+500=1000 अङ्काः) च वर्तते। परीक्षासमयः प्रतिपत्रं 3 होराः भविष्यति। संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषा-माध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन परीक्षार्थी प्रश्नपत्राणाम् उत्तरं लिखितुम् अर्हति। परन्तु प्रतिपत्रं निर्धारितघटकसम्बद्धप्रश्नस्य उत्तरं प्रश्नपत्रनिर्देशानुसारेण **संस्कृतेन** एव लेखनीयम् अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

The syllabus of M.A. Sanskrit (Previous) class is bifurcated into two semesters, namely, Semester-I and Semester-II, with effect from the Academic Session 2008-2009. There are five (5) compulsory papers prescribed for Semester-I. In the same way there are five (5) compulsory papers prescribed for Semester-II. Each written paper carries **Eighty (80)** marks. Besides, each paper has been assigned **Twenty (20)** marks (10 Marks for Two Handwritten Assignments + 5 Marks for One Class Test + 5 Marks for Attendance) for **Internal Assessment**. In this way the syllabus of M.A. (Sanskrit) Previous Course consists of two semesters (I & II), ten (5+5=10) papers and one thousand (500+500=1000) marks. The time for examination in each paper will be three (3) hours. The examinee/candidate can attempt his/her paper through any one medium out of Sanskrit, Hindi and English. But he/she will have to write the answer of the question(s), pertaining to the specific Unit as prescribed in the syllabus and as per instructions in the question paper, through **Sanskrit** medium only otherwise no marks will be awarded to that particular answer.

⊙

प्रथमं सत्रम् (First Semester)

पाठ्यक्रमस्य रूपरेखा Outlines of the Syllabus	पूर्णाङ्काः Max. Marks	आन्तरिकमूल्याङ्कनाङ्काः Internal Assessment Marks	समयः Time
प्रथमपत्रम् : संहिता उपनिषत् च Paper-I : Samhita Upanisat Cha	80	20	3 होराः 3 Hours
द्वितीयपत्रम् : व्याकरणम् भाषाविज्ञानम् च (1) Paper-II : Vyakaranam Bhasavijnanam Cha (1)	80	20	3 होराः 3 Hours
तृतीयपत्रम् : भारतीयदर्शनम् (1) Paper-III : Bharatiyadarshanam (1)	80	20	3 होराः 3 Hours
चतुर्थपत्रम् : काव्यम् नाटकम् च Paper-IV : Kavyam Natakam Cha	80	20	3 होराः 3 Hours
पञ्चमपत्रम् : संस्कृतवाङ्मयस्य इतिहासः निबन्धः च Paper-V : Samskritavanmayasya Itihasah Nibandhah Cha	80	20	3 होराः 3 Hours

द्वितीयं सत्रम् (Second Semester)

पाठ्यक्रमस्य रूपरेखा Outlines of the Syllabus	पूर्णाङ्काः Max. Marks	आन्तरिकमूल्याङ्कनाङ्काः Internal Assessment Marks	समयः Time
षष्ठपत्रम् : ब्राह्मणम् वेदाङ्गानि च Paper-VI : Brahmanam Vedangani Cha	80	20	3 होराः 3 Hours
सप्तमपत्रम् : व्याकरणम् भाषाविज्ञानम् च (2) Paper-VII : Vyakaranam Bhasavijnanam Cha (2)	80	20	3 होराः 3 Hours
अष्टमपत्रम् : भारतीयदर्शनम् (2) Paper-VIII : Bharatiyadarshanam (2)	80	20	3 होराः 3 Hours
नवमपत्रम् : काव्यम् काव्यशास्त्रम् च Paper-IX : Kavyam Kavyashastram Cha	80	20	3 होराः 3 Hours
दशमपत्रम् : संस्कृतवाङ्मयस्य इतिहासः अनुवादः च Paper-X : Samskritavanmayasya Itihasah Anuvadah Cha	80	20	3 होराः 3 Hours

एम॰ ए॰ संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्)
प्रथमं सत्रम्

(2008–2009 शैक्षिकसत्रत: प्रवृत्तम्)

(2011–2012 शैक्षिकसत्रतः संशोधितम्)

M. A. SANSKRIT (PREVIOUS)
FIRST SEMESTER

(Effective from Academic Session: 2008-2009)

(Modified w.e.f. Academic Session : 2011-2012)

लिखितपत्राणां विस्तृतः पाठ्यक्रमः
Detailed Syllabus for written papers

⊙

प्रथमपत्रम् : संहिता उपनिषत् च
Paper-I : Samhita Upanisat Cha

पूर्णाङ्काः 80

आन्तरिकमूल्याङ्कनाङ्काः 20

समयः 3 होराः (3 Hours)

घटकम्-1 : निम्नलिखितसूक्तानां पारम्परिक्या आधुनिक्या आलोचनात्मकपद्धत्या च गहनम् अध्ययनम् (**संस्कृतमाध्यमेन**)– **16 अङ्काः**
ऋग्वेदः –अग्निः (1.1); सविता (1.35); विष्णुः (1.54); इन्द्रः (2.12); रुद्रः (2.33); बृहस्पतिः (4.50); उषाः (5.80); वरुणः (7.88); सोमः (9.80)।

घटकम्-2 : निम्नलिखितसूक्तानां पारम्परिक्या आधुनिक्या आलोचनात्मकपद्धत्या च गहनम् अध्ययनम्– **16 अङ्काः**
ऋग्वेदः –पुरुषः (10.90); हिरण्यगर्भः (10.121); नासदीयम् (10.129); वाक् (10.125); पुरुरवा-उर्वशी (10.95); यम-यमी-सूक्तम् (10.10); सरमा-पणि-संवादः (10.108); विश्वामित्र-नदी-सूक्तम् (3.33)।

घटकम्-3 : निम्नलिखितसूक्तानां पारम्परिक्या आधुनिक्या आलोचनात्मकपद्धत्या च गहनम् अध्ययनम्– **16 अङ्काः**
यजुर्वेदः –शिवसंकल्पसूक्तम् (34.1–6); **अथर्ववेदः** (शौनकः) –भूमिसूक्तम् (12.1.1–30)।

घटकम्-4 : ईशावास्योपनिषद् [यजुर्वेदीयः चत्वारिंशः (40) अध्यायः] (विशदव्याख्यामात्रम्)। **16 अङ्काः**

घटकम्-5 : उपरितन-घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य **चत्वारः** संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः। **16 अङ्काः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु **प्रथम**घटकस्य प्रश्नाः **संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) **चतुर्थ**घटकं यावद् व्याख्यात्मकप्रश्नेषु **50%** अंशः आलोचनात्मकप्रश्नेषु च **100%** अंशः **वैकल्पिकः** भवेत्। परन्तु **पञ्चम**घटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत्।
2. प्रश्नपत्रे **षट्** (**6**) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति–

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः –पारम्परिक्या आधुनिक्या आलोचनात्मकपद्धत्या च **मन्त्रद्वयं संस्कृतमाध्यमेन** व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः **मन्त्रत्रयं** प्रदास्यते। (2X8=16अङ्काः)

II. द्वितीयघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम्–

प्रथमः प्रश्नः –पारम्परिक्या आधुनिक्या आलोचनात्मकपद्धत्या च **मन्त्रद्वयं** व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः **मन्त्रत्रयं** प्रदास्यते। (2X6=12अङ्काः)

द्वितीयः प्रश्नः –यथानिर्दिष्टसूक्तसम्बद्धं वैदिकदेवविषयकम् **एकम्** आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं **प्रश्नद्वयं** प्रदास्यते। (4अङ्काः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः –पारम्परिक्या आधुनिक्या आलोचनात्मकपद्धत्या च **मन्त्रचतुष्टयं** व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टसूक्तद्वयात् **षट्** मन्त्राः प्रदास्यन्ते। (4X4=16अङ्काः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः –**मन्त्रद्वयस्य** विशदव्याख्यायै यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **मन्त्रत्रयं** प्रदास्यते। (2X8=16अङ्काः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः –**पञ्चम**घटकोक्तानुसारेण **चत्वारः** विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। (4X4=16अङ्काः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. The New Vedic Selection, Part I & II (Revised and Enlarged Edition), Braj Bihari Chaubey, Bharatiya Vidya Prakashan, Delhi-7.
2. Vedic Selection, A.A. Macdonell, Motilal Banarsidass, Delhi.
3. ऋग्वेद, सायणभाष्यसहित।
4. उव्वट-महीधरकृत शुक्लयजुर्वेदभाष्य।
5. सुबोधभाष्य : दामोदरपाद सातवलेकर, पारडी।
6. Hymns of the Atharvaveda – M. Bloomfield, Motilal Banarsidass, Delhi.
7. ईशावास्योपनिषद् (शाङ्करभाष्य), गीता प्रेस, गोरखपुर।
8. ऋक्सूक्तसंग्रह, कृष्ण कुमार एवं हरिदत्त शास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ।
9. ऋग्वेदीय सूक्तसंग्रह, डॉ॰ वेदप्रकाश उपाध्याय, अनुराग प्रकाशन, इलाहाबाद।

✦

द्वितीयपत्रम् : व्याकरणम् भाषाविज्ञानम् च (1)
Paper-II : Vyakaranam Bhasavijnanam Cha (1)

पूर्णाङ्काः 80
आन्तरिकमूल्याङ्कनाङ्काः 20
समयः 3 होराः (3 Hours)

घटकम्-1 : वरदराजः, लघुसिद्धान्तकौमुदी **16 अङ्काः**

अधोलिखितं प्रकरणद्वयम् (**संस्कृतमाध्यमेन** सम्बद्धसूत्राणां सोदाहरणं व्याख्या, प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रिया च)–

(क) सञ्ज्ञाप्रकरणम्; (ख) सन्धिप्रकरणम् (अच्सन्धिप्रकरणतः विसर्गसन्धिप्रकरणपर्यन्तम्)।

घटकम्-2 : वरदराजः, लघुसिद्धान्तकौमुदी **16 अङ्काः**

अधोलिखितं प्रकरणम् (सम्बद्धसूत्राणां सोदाहरणं व्याख्या, प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रिया च)–

सुबन्तप्रकरणम्– (क) अजन्तपुँल्लिङ्गप्रकरणम्– राम, सर्व, हरि, सखि, गो।

(ख) अजन्तस्त्रीलिङ्गप्रकरणम्– रमा, सर्वा, मति, स्त्री।

(ग) अजन्तनपुँसकलिङ्गप्रकरणम्– ज्ञान, वारि, दधि, मधु।

(घ) हलन्तपुँल्लिङ्गप्रकरणम्– विश्ववाह्, मघवन्, राजन्, पथिन्, विद्वस्, तद्, युष्मद्, अस्मद्।

घटकम्-3 : वरदराजः, लघुसिद्धान्तकौमुदी **16 अङ्काः**

अधोलिखितं प्रकरणम् (सम्बद्धसूत्राणां सोदाहरणं व्याख्या प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रिया च)–

तिङन्तप्रकरणम्– 1. भ्वादिप्रकरणम्– भू, एध्, गम्, पा।

2. अदादिप्रकरणम्– अद्, अस्, हन्।

घटकम्-4 : (क) वरदराजः, लघुसिद्धान्तकौमुदी **8 अङ्काः**

अधोलिखितप्रकरणस्थप्रयोगाणां प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रिया–

पूर्वकृदन्तप्रकरणम्।

(ख) भाषाविज्ञानम्– **8 अङ्काः**

1. भाषाविज्ञानस्य परिभाषा क्षेत्रं च भाषायाः परिभाषा वैशिष्ट्यानि च, भाषागतपरिवर्तनं तद्भेदाश्च। भाषापरिवर्तनस्य कारणानि। भाषापरिवाराः (रूपरेखामात्रम्)।
2. भारोपीयपरिवारस्य भाषागतप्रमुखशाखाः तासां वैशिष्ट्यानि च (रूपरेखामात्रम्)।
   इण्डो-इरानियन-भाषागतप्रमुखशाखाः तासां वैशिष्ट्यानि च (रूपरेखामात्रम्)।
   भाषाणां वर्गीकरणम् (परिवारमूलकम् आकृतिमूलकं च)।

घटकम्-5 : उपरितन-घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य **चत्वारः** संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः। **16 अङ्काः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु **प्रथम**घटकस्य प्रश्नाः **संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) **चतुर्थ**घटकं यावत् सूत्रव्याख्यात्मकेषु रूपसिद्धिप्रक्रियासम्बद्धेषु च प्रश्नेषु **50%** अंशः, समीक्षात्मकप्रश्नेषु च **100%** अंशः **वैकल्पिकः** भवेत्, परन्तु **पञ्चम**घटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत्।
2. प्रश्नपत्रे **नव (9)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति। तत्र **प्रथम**घटकात् प्रारभ्य **चतुर्थ**घटकं यावत् प्रतिघटकं **प्रश्नद्वयं** भविष्यति। **पञ्चम**घटकम् आश्रित्य च **एकः** प्रश्नः भविष्यति यत्र घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रमानुसारेण **चत्वारः** संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति–

I. प्रथमघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् –

प्रथमः प्रश्नः –प्रथमघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं **सूत्रद्वयं** सोदाहरणं **संस्कृतमाध्यमेन** व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **सूत्रचतुष्टयम्** प्रदास्यते। (2X4=8अङ्काः)

द्वितीयः प्रश्नः –प्रथमघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धस्य **पदद्वयस्य** प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रियां **संस्कृतमाध्यमेन** लिखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **पदचतुष्टयम्** प्रदास्यते। (2X4=8अङ्काः)

II. द्वितीयघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् –

प्रथमः प्रश्नः –द्वितीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं **सूत्रद्वयं** सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **सूत्रचतुष्टयम्** प्रदास्यते। (2X4=8अङ्काः)

द्वितीयः प्रश्नः –द्वितीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धस्य **पदद्वयस्य** प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रियां लिखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **पदचतुष्टयम्** प्रदास्यते। (2X4=8अङ्काः)

III. तृतीयघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् –

प्रथमः प्रश्नः –तृतीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं **सूत्रद्वयं** सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **सूत्रचतुष्टयम्** प्रदास्यते। (2X4=8अङ्काः)

द्वितीयः प्रश्नः –तृतीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धस्य **पदद्वयस्य** प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रियां लिखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **पदचतुष्टयम्** प्रदास्यते। (2X4=8अङ्काः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम् –

प्रथमः प्रश्नः –**चतुर्**थघटकस्य **(क)** इति खण्डान्तर्गतप्रकरणसम्बद्धानां **चतुर्णां** पदानां प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रियां लिखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **षट्** पदानि प्रदास्यन्ते। (4X2=8अङ्काः)

द्वितीयः प्रश्नः –**चतुर्**थघटकस्य **(ख)** इति खण्डान्तर्गतपाठ्यक्रमसम्बद्धम् **एकं** समीक्षात्मकं प्रश्नं समाधातुं **प्रश्नद्वयं** प्रदास्यते। (8अङ्काः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः –**पञ्चम**घटकोक्तानुसारेण **चत्वारः** विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। (4X4=16अङ्काः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. लघुसिद्धान्तकौमुदी, व्याख्या० धरानन्द शास्त्री घिल्डियाल, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली।
2. लघुसिद्धान्तकौमुदी, वरदराज, व्याख्या० भीमसेन शास्त्री, भैमी प्रकाशन, दिल्ली।
3. लघुसिद्धान्तकौमुदी, व्याख्या० आद्याप्रसाद मिश्र, अक्षयवट प्रकाशन, इलाहाबाद।
4. भाषा और भाषिकी, देवीशंकर द्विवेदी, हरियाणा साहित्य अकादमी, चण्डीगढ़।
5. पदपदार्थसमीक्षा, बलदेव सिंह, कुरुक्षेत्र विश्वविद्यालय, कुरुक्षेत्र।
6. सामान्य भाषा-विज्ञान, बाबूराम सक्सेना।
7. Introduction to Comparative Philology, P.D. Gune, Pune.
8. Transformational Grammar, Ratford, A., Cambridge Univ. Press, 1988.
9. Introduction to Linguistics, Ratford, A. *et. al.,* Cambridge Univ. Press, 1999.
10. Introduction to Theoretical Linguistics, Lyons, John, 1968.
11. Linguistic Semantics, Lyons, John, Cambridge Univ. Press, 1995
12. General Linguistics, An Introductory Survey-Robins, R. H., Indiana Press, Bloomington, 1964.
13. Introduction to Government and Binding Theory, Haegaman, L., Basil Balckwell, 1994.
14. Principles and Parameters, Culicover, P.W., Oxford Univ. Press, 1997.
15. An Introduction to Language, Fromkin, V. and R. Rodman, New York etc. Harcourt, Brace Jovenovich College Publishers, 1988, 1992.
16. Linguistics, An Introduction to Language and Communication-Akmaijan, A.R. Demers and R. Hamish, Cambridge Mass, MIT Press, 1979.

तृतीयपत्रम् : भारतीयदर्शनम् (1)
Paper-III : Bharatiyadarshanam (1)

पूर्णाङ्काः 80

आन्तरिकमूल्याङ्कनाङ्काः 20

समयः 3 होराः (3 Hours)

घटकम्-1 : केशवमिश्रः, तर्कभाषा : आरम्भतः प्रामाण्यवादपर्यन्तम् –निबन्धात्मकाः प्रश्नाः। **16 अङ्काः**
घटकम्-2 : केशवमिश्रः, तर्कभाषा : आरम्भतः प्रामाण्यवादपर्यन्तम् –पङ्क्तिव्याख्या। **16 अङ्काः**
घटकम्-3 : ईश्वरकृष्णः, सांख्यकारिका : तत्त्वकौमुद्यनुसारेण –निबन्धात्मकाः प्रश्नाः। **16 अङ्काः**
घटकम्-4 : ईश्वरकृष्णः, सांख्यकारिका : तत्त्वकौमुद्यनुसारेण –कारिकाव्याख्या। **16 अङ्काः**
घटकम्-5 : उपरितनग्रन्थद्वयगतविषयानाश्रित्य **चत्वारः** संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः (**संस्कृतमाध्यमेन**)। **16 अङ्काः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्‌ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु **पञ्चम**घटकस्य प्रश्नाः **संस्कृतमाध्यमेनैव** समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) **चतुर्थ**घटकं यावद् व्याख्यात्मकप्रश्नेषु **50%** अंशः निबन्धात्मकप्रश्नेषु च **100%** अंशः **वैकल्पिकः** भवेत्। परन्तु **पञ्चम**घटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत्।
2. प्रश्नपत्रे **पञ्च** (**5**) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति–

   I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः –यथानिर्दिष्टग्रन्थम् आश्रित्य **एकं** निबन्धं लिखितुं **निबन्धद्वयं** प्रदास्यते। (16अङ्काः)
   II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः –सप्रसङ्गं **पङ्क्तिद्वयं** व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **पङ्क्तित्रयं** प्रदास्यते। (2X8=16अङ्काः)
   III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः –यथानिर्दिष्टग्रन्थम् आश्रित्य **एकं** निबन्धं लिखितुं **निबन्धद्वयं** प्रदास्यते। (16अङ्काः)
   IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः –सप्रसङ्गं **कारिकाद्वयं** व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **कारिकात्रयं** प्रदास्यते। (2X8=16अङ्काः)
   V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः –**पञ्चम**घटकोक्तानुसारेण विकल्परहिताः **चत्वारः** संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः **संस्कृतमाध्यमेन** समाधातुं प्रदास्यन्ते। (4X4=16अङ्काः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. तर्कभाषा, व्याख्या० श्रीनिवास शास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ।
2. तर्कभाषा, व्याख्या० बदरीनाथ शुक्ल, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली।
3. तर्कभाषा, व्याख्या० गजानन शास्त्री मुसलगाँवकर, चौखम्बा, वाराणसी।
4. Tarkabhāṣā, Eng. Tr. S.R. Iyer, Varanasi.
5. Tarkabhāṣā, Eng. Tr. A.B. Gajendragadkar.
6. सांख्यतत्त्वकौमुदीप्रभा, सम्पा० तथा व्याख्या० आद्याप्रसाद मिश्र, अक्षयवट प्रकाशन, इलाहाबाद।
7. सांख्यकारिका, सम्पा० तथा व्याख्या० गजाननशास्त्री मुसलगाँवकर, चौखम्बा, वाराणसी।
8. Sāṃkhyakārikā, Eng. Tr. Wilson, Delhi.

✯

चतुर्थपत्रम् : काव्यम् नाटकम् च
Paper-IV : Kavyam Natakam Cha

पूर्णाङ्काः 80

आन्तरिकमूल्याङ्कनाङ्काः 20

समयः 3 होराः (3 Hours)

घटकम्-1	: माघः, शिशुपालवधम् (प्रथमः सर्गः) : छन्दोऽलङ्कारनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं श्लोकव्याख्या	**16 अङ्काः**
घटकम्-2	: भवभूतिः, उत्तररामचरितम् : काव्यसौष्ठवनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं श्लोकव्याख्या	**16 अङ्काः**
घटकम्-3	: भवभूतिः, उत्तररामचरितम् : आलोचनात्मकाः प्रश्नाः	**16 अङ्काः**
घटकम्-4	: कालिदासः, मेघदूतम् (पूर्वमेघः, श्लोकाः 1–33) : **संस्कृतमाध्यमेन** श्लोकव्याख्या	**16 अङ्काः**
घटकम्-5	: उपरितन-घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रमानुसारेण संक्षिप्तोत्तराः प्रश्नाः।	**16 अङ्काः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु **चतुर्थ**घटकस्य प्रश्नाः **संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) **चतुर्थ**घटकं यावद् व्याख्यात्मकप्रश्नेषु **50%** अंशः आलोचनात्मकप्रश्नेषु च **100%** अंशः **वैकल्पिकः** भवेत्। परन्तु **पञ्चम**घटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत्।
2. प्रश्नपत्रे **पञ्च (5)** अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति–

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः –छन्दोऽलङ्कारनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं **श्लोकद्वयं** व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **श्लोकत्रयं** प्रदास्यते। (2X8=16अङ्काः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः –काव्यसौष्ठवनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं **श्लोकद्वयं** व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **श्लोकत्रयं** प्रदास्यते। (2X8=16अङ्काः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः –यथानिर्दिष्टनाटकं नाटककारं च आश्रित्य यथेच्छम् **एकं** प्रश्नं समाधातुम् आलोचनात्मकं **प्रश्नद्वयं** प्रदास्यते। (16अङ्काः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः –काव्यसौष्ठवनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं **श्लोकद्वयं संस्कृतमाध्यमेन** व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **श्लोकत्रयं** प्रदास्यते। (2X8=16अङ्काः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः –**पञ्चम**घटकोक्तानुसारेण विकल्परहिताः **चत्वारः** संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। (4X4=16अङ्काः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. शिशुपालवध, व्याख्या॰ आचार्य शेषराज शर्मा, वाराणसी।
2. उत्तररामचरित, व्याख्या॰ वीरराघव, वाराणसी।
3. शिशुपालवध (प्रथम सर्ग), व्याख्या॰ डॉ॰ श्रीनिवास शास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ।
4. Uttararāmacarita of Bhavabhūti, M.R. Kale.
5. उत्तररामचरित, सम्पा॰ तारिणीश झा।
6. संस्कृत साहित्य का इतिहास, ए॰ बी॰ कीथ, अनु॰ मंगलदेव शास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 1978
7. संस्कृत साहित्य का इतिहास, बलदेव उपाध्याय, शारदा निकेतन, वाराणसी, 1978
8. संस्कृत नाटककार, कान्तिकिशोर भरतिया, प्रकाशन शाखा, सूचना विभाग, उत्तरप्रदेश, 1959
9. संस्कृत नाटक समीक्षा, प्रो॰ इन्द्रपालसिंह 'इन्द्र', साहित्य निकेतन, कानपुर, 1960

✵

पञ्चमपत्रम् : संस्कृतवाङ्मयस्य इतिहासः निबन्धः च

Paper-V : Samskritavanmayasya Itihasah Nibandhah Cha

पूर्णाङ्काः 80
आन्तरिकमूल्याङ्कनाङ्काः 20
समयः 3 होराः (3 Hours)

घटकम्-1 : वैदिकवाङ्मयस्य सामान्यपरिचयः (1): संहिताः, ब्राह्मणानि, आरण्यकानि। **16 अङ्काः**
घटकम्-2 : संस्कृतव्याकरणस्य सामान्यपरिचयः (1) : मुनित्रयम् -पाणिनिः, कात्यायनः, पतञ्जलिः च। **16 अङ्काः**
घटकम्-3 : भारतीयदर्शनस्य सामान्यपरिचयः (1) : वैशेषिकम्, न्यायः, पूर्वमीमांसा। **16 अङ्काः**
घटकम्-4 : लौकिकसंस्कृतसाहित्यस्य सामान्यपरिचयः (1) : रामायणम्, महाभारतम्, नाट्यसाहित्यम्। **16 अङ्काः**
घटकम्-5 : उपरितन-घटकचतुष्टयोपरि संस्कृतनिबन्धः। **16 अङ्काः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु **पञ्चम**घटकस्य प्रश्नः **संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) **चतुर्थ**घटकं यावत् प्रतिघटकं समीक्षात्मकप्रश्नेषु 100% अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत्।
2. प्रश्नपत्रे **पञ्च** (5) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति। तत्र **प्रथम**घटकतः प्रारभ्य **चतुर्थ**घटकं यावत् प्रतिघटकं **द्वौ वैकल्पिकौ प्रश्नौ** **भ**विष्यतः ययोः **एकः** प्रश्नः समाधेयः। **पञ्चमे** प्रश्ने **पञ्चम**घटकोक्तपाठ्यक्रमानुसारेण कमपि **एकम्** अधिकृत्य संस्कृतनिबन्धं लिखितुं **चत्वारः** विषयाः प्रदास्यन्ते ।

अनुशंसितग्रन्थाः

1. वैदिक साहित्य और संस्कृति, बलदेव उपाध्याय, शारदा संस्थान, वाराणसी।
2. History of Indian Literature (Vol. I), M. Winternitz.
3. A History of Vedic Literature, Gaurinath Shastri, Sanskrit Pustak Bhandar, Kolkata.
4. वैदिक इतिहास, जयदेव, हरियाणा संस्कृत अकादमी, पञ्चकूला।
5. संस्कृत-व्याकरणशास्त्र का इतिहास (भाग 1-2), युधिष्ठिर मीमांसक।
6. संस्कृत व्याकरण का उद्भव और विकास, सत्यकाम वर्मा।
7. An Account of the Different Existing Systems of Sanskrit Grammar, Belvalkar, Sripada Krishna, Bharatiya Vidya Prakashan, Varanasi, 1976.
8. Pāṇini : A Survey of Research, Cardona, George, Motilal Banarsidass, Delhi.
9. व्याकरणशास्त्रेतिहासः, लोकमणिदाहालः, भारतीय विद्या प्रकाशन, वाराणसी, प्रथम संस्करण, 1990
10. भारतीय दर्शन, बलदेव उपाध्याय, वाराणसी।
11. भारतीय दर्शन का तात्त्विक सर्वेक्षण, चन्द्रधर शर्मा, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली।
12. History of Indian Philosophy, S.N. Dasgupta.
13. History of Indian Philosophy (Vol. I & II), S. Radhakrishnan.
14. Essentials of Indian Philosophy, M. Hirianna (भारतीय दर्शन की रूपरेखा, हिन्दी अनुवाद)।
15. An Introduction of Indian Philosophy, D.M. Dutta & S.C. Chatterjee.
16. संस्कृत शास्त्रों का इतिहास, बलदेव उपाध्याय, चौखम्बा विद्या भवन, वाराणसी।
17. History of Sanskrit Literature, A.B. Keith, Delhi.
18. संस्कृत साहित्य का इतिहास, ए॰ बी॰ कीथ, अनु॰ मंगलदेव शास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 1978

19. संस्कृत साहित्य का इतिहास, बलदेव उपाध्याय, शारदा निकेतन, वाराणसी, 1978
20. संस्कृत नाटककार, कान्तिकिशोर भरतिया, प्रकाशन शाखा, सूचना विभाग, उत्तरप्रदेश, 1959
21. संस्कृत नाटक समीक्षा, प्रो॰ इन्द्रपालसिंह 'इन्द्र', साहित्य निकेतन, कानपुर, 1960
22. नाट्यशास्त्र, सम्पा॰ डॉ॰ नगेन्द्र, दिल्ली विश्वविद्यालय, दिल्ली।
23. नाट्यशास्त्र, सम्पा॰ मधुसूदन शास्त्री, बनारस हिन्दू विश्वविद्यालय, वाराणसी।
24. संस्कृत ड्रामा, ए॰ बी॰ कीथ ।